

آموزش و آزمون

فارسی نهم

برای دانش آموزان تیزهوش

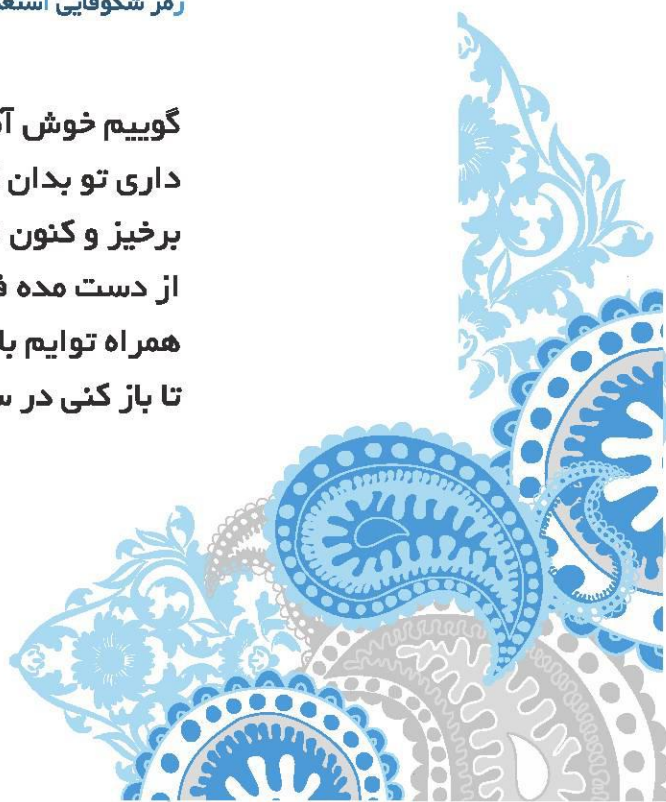
از مجموعه‌ی (رشادت)

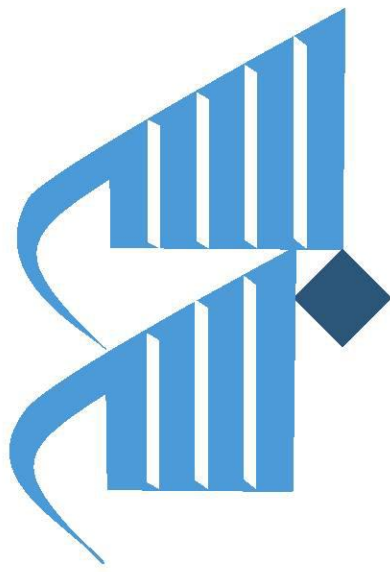
رمز شکوفایی استعدادهای دانش آموزان تیزهوش

گوییم خوش آمد ای محصل
داری تو بدان کتاب کامل
برخیز و کنون فارسی آموز
از دست مده فرصت امروز
همراه توایم با رشادت
تا باز کنی در سعادت

زهرا سلطانی مطلق

به نام خداوند جان و خرد کزین برتر اندیشه برنگذرد

مقدمه

سپاس و ستایش داننده‌ی علم‌ها را سزاوار است. همان که اندیشیدن و آموختن را در نهادمان بنا کرد تا بیاموزیم؛ بهترین‌ها را برگزینیم و آموخته‌هایمان را در بین اهل دانش گسترش دهیم.

از آن جایی که آموختن زبان و ادبیات و به کارگیری صحیح آن‌ها در هر جامعه‌ای، پایه و اساس فراگیری سایر علوم است؛ بر آن شدیم تا کتاب آموزشی «فارسی نهم برای دانش‌آموزان تیزهوش» را فراهم آوریم.

کتاب حاضر که از مجموعه کتاب‌های «رشادت» است؛ با کوشش سرکار خانم زهرا سلطانی مطلق، زیر نظر دبیر محترم مجموعه رشادت به رشته‌ی تحریر درآمده است.

این کتاب، مجموعه‌ای از تمرین‌ها و فعالیت‌ها است که دانش‌آموزان را به یادگیری، تکرار و تمرین هدایت می‌کند و موجب تثبیت و تعمیق یادگیری در آنان می‌شود.

از آن جایی که واژه «تیزهوشان» در عنوان اصلی کتاب ذکر شده است، مؤلف علاوه بر آموزش نکات ادبی، زبانی، دستوری و سایر مفاهیم که مربوط به محتوای کتاب درسی است، در سراسر کتاب سعی در تقویت مهارت‌هایی فراتر از مفاهیم کتاب درسی داشته است. مهم‌ترین ویژگی‌های این مجموعه عبارت‌اند از:

۱- متناسب بودن محتوای کتاب با آخرین تغییرات کتاب فارسی نهم (سال سوم دوره‌ی اول متوسطه)

۲- شروع هر درس با پیش‌درآمدی از محتوای موضوعی درس برای تقویت روان‌خوانی و درک و دریافت دانش‌آموزان از مطالب هر درس

۳- شرح و بسط واژگان، اشعار و عبارات تمام دروس، روان‌خوانی‌ها و حکایات

۴- آموزش نکته‌های ادبی - زبانی هر درس

۵- تمرین‌های تشریحی که بر مبنای اصول و روش‌های علمی و عملکردی با هدف تقویت دقت و تمرکز ذهنی دانش‌آموز، در موضوعات: درک مطلب، نکات دستوری، نگارشی و کلیه‌ی مفاهیم درس فارسی تدوین شده است.

۶- آموزش نکته‌های املائی و ارایه تمرین‌های تقویت صحیح‌نویسی

۷- معرفی اجمالی شخصیت‌های ادبی هر درس و معرفی برخی از آثار آنان

۸- اختصاص یک فصل به معرفی «ادبیات بومی» به عنوان یکی از اهداف مؤلفان کتاب‌های درسی دوره‌ی متوسطه اول

۹- دارا بودن بیش از ۵۰۰ پرسش چهارگزینه‌ای و فعالیت همراه با پاسخ‌های تشریحی در پایان هر درس و در انتهای کتاب.

باشد که این مجموعه آموزشی در ارتقای سطح یادگیری دانش‌آموزان در زمینه‌های مهارت زبان‌آموزی مفید واقع گردد.

در این جا لازم می‌دانیم از مؤلف محترم و دبیر مجموعه و هم‌چنین از آقای شهنام دادگستر (ویراستار ادبی) و از خانم‌ها سکینه مظاهری (حروفچین و صفحه‌آرا)، رضیه صفریان (تصویرساز)، بهاره خدای و مینا هرمزی (گرافیک‌ها)، طوبی عینی‌پور (نمونه‌خوان) که در به ثمر رساندن این مجموعه ما را یاری نمودند، تشکر و قدردانی کنیم.

امیدواریم معلمان گرامی، دانش‌آموزان و اولیای محترم با ارایه نظرات، انتقادات و پیشنهادهای خود، ما را در غنی کردن این کتاب در ویرایش‌های بعدی یاری نمایند.

ما بدان منزل عالی نتوانیم رسید
هم مگر پیش نهد لطف شما گامی چند

انتشارات مبتکران

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

۱۱	به نام خداوند جان و خرد	ستایش:
فصل اول: زیبایی آفرینش		
۱۷	آفرینش، همه تنبیه خداوند دل است	درس اول:
۲۸	حکایت: سفر	
۲۹	پرسش‌های چهارگزینه‌ای درس اول با پاسخ‌نامه تشریحی	
فصل دوم: شکفتن		
۳۶	عجایب صنع حق تعالی	درس دوم:
۴۵	شعرخوانی: پرواز	
۴۷	پرسش‌های چهارگزینه‌ای درس دوم با پاسخ‌نامه تشریحی	
فصل سوم: شکفتن		
۵۵	مثل آینه، کار و شایستگی	درس سوم:
۶۲	حکایت: باغبان نیک‌اندیش	
۶۴	پرسش‌های چهارگزینه‌ای درس سوم با پاسخ‌نامه تشریحی	
فصل چهارم: شکفتن		
۷۱	هم‌نشین	درس چهارم:
۷۹	روان‌خوانی: دریچه‌های شکوفایی	
۸۰	پرسش‌های چهارگزینه‌ای درس چهارم با پاسخ‌نامه تشریحی	
درس آزاد: ادبیات پومی (۱)		
۸۷		درس پنجم: آزاد
فصل سوم: سبک زندگانی		
۹۳	آداب زندگانی	درس ششم:
۹۹	حکایت: شو، خطر کن	
۱۰۱	پرسش‌های چهارگزینه‌ای درس ششم با پاسخ‌نامه تشریحی	

پرتو امید ۱۰۶	درس هفتم:
پرسش‌های چهارگزینه‌ای درس هفتم با پاسخ‌نامه تشریحی ۱۱۳	
هم‌زیستی با مام مبین ۱۲۰	درس هشتم:
شعر خوانی: دور اندیشی ۱۲۶	
پرسش‌های چهارگزینه‌ای درس هشتم با پاسخ‌نامه تشریحی ۱۲۹	
	فصل چهارم: نام‌ها و یادها
راز موفقیت ۱۳۷	درس نهم:
پرسش‌های چهارگزینه‌ای درس نهم با پاسخ‌نامه تشریحی ۱۴۲	
آرشی دیگر ۱۴۹	درس دهم:
حکایت: نیک‌رایان ۱۶۰	
پرسش‌های چهارگزینه‌ای درس دهم با پاسخ‌نامه تشریحی ۱۶۱	
زن پارسا ۱۶۶	درس یازدهم:
روان‌خوانی: دروازه‌ای به سمت آسمان ۱۷۳	
پرسش‌های چهارگزینه‌ای درس یازدهم با پاسخ‌نامه تشریحی ۱۷۶	
	فصل پنجم: اسلام و انقلاب اسلامی
پیام‌آور رحمت ۱۸۵	درس دوازدهم:
حکایت: سیرت سلمان ۱۹۱	
پرسش‌های چهارگزینه‌ای درس دوازدهم با پاسخ‌نامه تشریحی ۱۹۲	
آشنای غربیان، میلاد گل ۱۹۷	درس سیزدهم:
پرسش‌های چهارگزینه‌ای درس سیزدهم با پاسخ‌نامه تشریحی ۲۰۶	
پیدای پنهان ۲۱۲	درس چهاردهم:
شعر خوانی: بود قدر تو افزون از ملایک ۲۲۰	
پرسش‌های چهارگزینه‌ای درس چهاردهم با پاسخ‌نامه تشریحی ۲۱۷	
	درس آزاد: ادبیات پومی (۲)
..... ۲۲۷	درس پانزدهم: آزاد

فصل ششم: ادبیات جهان

درس شانزدهم:

آرزو	۲۳۷
پرسش‌های چهارگزینه‌ای درس شانزدهم با پاسخ‌نامه تشریحی	۲۴۴

درس هفدهم:

شازده کوچولو	۲۵۰
روان خوانی: دو نقاش	۲۵۶
پرسش‌های چهارگزینه‌ای درس هفدهم با پاسخ‌نامه تشریحی	۲۵۷

نمایش:

بیا تا برآریم، دستی ز دل	۲۶۳
پرسش‌های چهارگزینه‌ای پایان کتاب	۲۶۷
پاسخ تشریحی پرسش‌های چهارگزینه‌ای پایان کتاب	۲۸۷
آزمون ورودی تیزهوشان سال تحصیلی ۹۶ - ۹۵	۲۹۷
پاسخ تشریحی آزمون ورودی تیزهوشان سال تحصیلی ۹۶ - ۹۵	۳۰۰
آزمون ورودی تیزهوشان سال تحصیلی ۹۷ - ۹۶	۳۰۲
پاسخ تشریحی آزمون ورودی تیزهوشان سال تحصیلی ۹۷ - ۹۵	۳۰۴
آزمون ورودی مدارس نمونه دولتی استان خراسان جنوبی، شمالی، سیستان و بلوچستان و هرمزگان	۳۰۸
پاسخ تشریحی آزمون ورودی مدارس نمونه دولتی	۳۱۰
آزمون ورودی مدارس نمونه دولتی استان مازندران	۳۱۲
پاسخ تشریحی آزمون ورودی مدارس نمونه دولتی استان مازندران	۳۱۴
آزمون ورودی مدارس نمونه دولتی استان سمنان	۳۱۵
پاسخ تشریحی آزمون ورودی مدارس نمونه دولتی استان سمنان	۳۱۷
آزمون ورودی مدارس نمونه دولتی استان خراسان رضوی و کرمان	۳۱۹
پاسخ تشریحی آزمون ورودی مدارس نمونه دولتی استان خراسان رضوی و کرمان	۳۲۲

ستایش

به نام خداوند جان و خرد

ملکا ذکر تو گویم که تو پاکی و خدایی
نروم جز به همان ره که توام راه نمایی

« سنایی غزنوی »

ملکا ذکر تو گویم که تو پاکی و خدایی نروم جز به همان ره که توام راهنمایی
«سنایی غزنوی»

معنی بیت: فدای تو را، همیشه با یاد تو سفر می‌گویم، زیرا تو پاک و منزّه هستی. در زندگی به همان راهی می‌روم که تو آن را به من نشان دادی.

قافیه: خدایی و راهنمایی ردیف ندارد

بیت، شش جمله دارد.

مَلِک: منادا و الف در ملکا ← حرف ندا

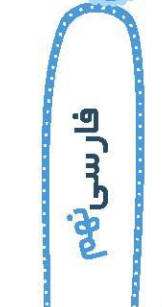
مَلِک: استعاره از خداوند

مصرع اول تلمیح به آیه «الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ» دارد.

مصرع دوم تلمیح به آیه «إِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ، صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ» دارد.

سنایی غزنوی

شاعر و عارف معروف ایرانی در قرن ششم است. نام او را عوفی مجدالدین آدم سنایی و حاجی خلیفه آدم نیز نوشته‌اند. از آثار او می‌توان به «**حدیقه الحقیقه**»، «**مکاتیب**»، «**سیرالعباد الی المعاد**» و... اشاره کرد.

ستایش

به نام خداوند جان و خرد

کزین برتر اندیشه برگذرد
خداوند روزی ده بهمنای
فروزنده ماه و ناهید و مهر
نبینی، مرغبان دو بیننده را
که او برتر از نام و از جایگاه
میان بندگی را بایست بست
زدانش، دل سپر برنا بود

به نام خداوند جان و خرد
خداوند نام و خداوند جای
خداوند کیوان و گردان سپر
به بینندگان، آفریننده را
نیاید بدو نیز اندیشه راه
ستودن نداند کس او را چو هست
توانا بود هر که دانا بود

«شاهنامه فردوسی»

واژه‌نامه

خرد: دانایی	ناهید: نام ستاره‌ای
اندیشه: فکر، خرد	مهر: خورشید
کیوان: نام ستاره‌ای	ستودن: ستایش کردن
سپهر: آسمان	برنا: جوان
فروزنده: درخشنده	نداند: نتواند

شرح بیت‌ها:

بیت (۱) به نام خداوند جان و خرد گزین برتر اندیشه برنگذرد

قالب شعر: مثنوی

قافیه: خِرَد و نگذرد ردیف ندارد.

شبکه معنایی (مراعات نظیر) بین واژگان جان و خرد و اندیشه

واج آرایی در تکرار واج (ر)

معنی بیت: مېموعه شعرم را با نام خالق و آفريننده جان و عقل شروع مي‌کنم که فکر و اندیشه آدمی به پیزی بهتر و بالاتر از این نمی‌رسد.

بیت (۲) خداوند نام و خداوند جای خداوند روزی ده رهنمای

قافیه: جای و رهنمای

ردیف ندارد.

آرایه تکرار در واژه خداوند

روزی ده: صفت فاعلی

معنی بیت: خداوند که مالک اسم و نام و مکان است و رازق روزی همه و ارشادکننده همگان است.

بیت (۳) خداوند کیوان و گردان سپهر فروزنده ماه و ناهید و مهر

قافیه: سپهر و مهر

ردیف ندارد.

مراعات نظیر (تناسب یا شبکه معنایی) بین واژگان کیوان، سپهر، ماه، ناهید، مهر

گردان سپهر: ترکیب وصفی مقلوب. (هرگاه جای صفت و موصوف جابه‌جا شود و کسره بین ترکیب حذف شود، ترکیب وصفی مقلوب گفته می‌شود).

معنی بیت: خداوندی که صاحب آسمان گردنده و روشن‌کننده تمام سیاره‌هایی چون ماه، ناهید، خورشید و... است.

بیت (۴) به بینندگان آفریننده را نبینی، مرنجان دو بیننده را

قافیه: آفریننده و بیننده ردیف: را

بینندگان: دو چشم

مرنجان: رنج مده

معنی بیت: با دو چشم ظاهری خود، آفریننده را نمی‌بینی، پس دشمنان خود را آزار نده [باید خدا را با چشم دل دید].

بیت (۵) نیابد بد و نیز اندیشه راه که او برتر از نام و از جایگاه

قافیه: راه و جایگاه ردیف ندارد. که: زیرا بدو: به او

فعل در مصراع اول، «راه نیابد» است.

معنی بیت: فکر و اندیشه انسان، نمی‌تواند او را بشناسد؛ چون خداوند، بزرگ‌تر و بالاتر از مکان و هر نامی است. (در مکان نمی‌گنجد)

بیت (۶) ستودن نداند کس او را چو هست میان بندگی را بیایدت بست

قافیه: هست و بست ردیف ندارد. میان (کمر) بستن: کنایه از آماده شدن

«ت» در «بیایدت» ضمیر متصل فاعلی است؛ یعنی، تو باید کمر بندگی را ببندی

معنی بیت: هیچ کس نمی‌تواند خداوند را آن‌گونه که وجود دارد ستایش کند. پس باید کمر بندگی برای خدمت او ببندی و از او اطاعت کنی.

بیت (۷) توانا بود هر که دانا بود ز دانش دل پیر، برنا بود

قافیه: دانا، بُرنا ردیف: بُود

تضاد: پیر ≠ بُرنا توانا، دانا، دانش مشتق هستند.

معنی بیت: هر کس که دانا باشد بر هر کاری تواناست. با دانش [هتی] دل انسان پیر هم جوان می‌شود.

فردوسی

حکیم ابوالقاسم فردوسی توسی را، سخن‌سرای نامی ایران و سراینده شاهنامه، حماسه ملی ایرانیان، از بزرگ‌ترین سرایندگان پارسی‌گو دانسته‌اند. به گمان بیشتر پژوهشگران امروزی، فردوسی در سال ۳۲۹ هجری قمری برابر با ۳۱۹ خورشیدی (۹۴۰ میلادی) در روستای باژ در شهرستان توس (طوس) در خراسان دیده به جهان گشود. سال زایش فردوسی در ۳۲۹ هجری قمری، از آن‌جا دریافته شده است که در یکی از سروده‌های فردوسی می‌توان زمان چیرگی سلطان محمود غزنوی بر ایران در سال ۳۸۷ هجری قمری (برابر با ۳۷۵ خورشیدی) را دریافت کرد. بدانکه که بُد سال پنجاه و هشت نوان‌تر شدم چون جوانی گذشت فریدون بی‌دار دل زنده شد زمین و زمان، پیش او بنده شد

یادداشت

A large rectangular area with a light blue border and rounded corners, containing horizontal dashed lines for writing notes.

فصل ۱

زیبایی آفرینش

درس اول: آفرینش، همه تنبیه خداوند دل است

حکایت: سفر

درس دوم: عجایب منع حق تعالی

شعر خوانی: پرواز

دیده‌ای نیست نبیند رُخ زیبای تو را
نیست گوشی که همی نشنود آوای تو را

« امام خمینی (ره) »

دیده‌ای نیست نبیند رخ زیبای تو را نیست گوشی که همی نشنود آوای تو را
«امام خمینی(ره)»

معنی: پشمنی و هود ندارد که پهرهٔ زیبای تو را نبیند و هیچ گوشی وجود ندارد که صدای تو را نشنود. [در واقع آثار و نشانه‌های تو قابل درک و شناخت برای انسان آگاه است].
قافیه: زیبا و آوا ردیف: تو را
دیده‌ای: نهاد
گوشی: نهاد
همی نشنود: مضارع اخباری
رخ زیبا: ترکیب وصفی

امام خمینی

امام خمینی (روح‌الله موسوی خمینی)، در مهرماه ۱۲۸۱ خورشیدی در شهرستان خمین از توابع استان اراک در خانواده‌ای اهل علم و جهاد چشم به جهان گشود و بعدها سکن هدایت انقلاب اسلامی را در دستان خویش گرفت و رهبر و راهنمای مردم ایران گشت و حکومت شاهنشاهی را با کمک مردم مبارز ایران واژگون نمود.
امام خمینی، تحصیلات تکمیلی علوم حوزوی را در حوزه علمیه قم گذراند و پس از وفات حاج شیخ عبدالکریم حائری، مدرس فقه، اصول فقه، فلسفه، عرفان و اخلاق شناخته شد و به عنوان مرجع تقلید شیعیان معرفی گردید.

درس اوّل

آفرینش، همه تنبیه خداوند دل است

به ذکرش، هر چه بینی در خروش است دلی داند در این معنی که گوش است

(سعدی)

هر کس به زبانی صفت حمد تو گوید بلبل به غزل خوانی و قمری به ترانه

(شیخ بهایی)

جهان سر به سر حکمت و عبرت است چرا بهر ماهمه غفلت است؟

(فردوسی)

یکی از زیبایی‌های این جهان آفرینش، فصل بهار است. این شما هستید که انتخاب می‌کنید چه چیزی را ببینید و به چه چیزی بیندیشید.

جبران خلیل جبران می‌گوید: اگر یک بار دیگر به دنیا می‌آمدم، بسیار سبک‌تر گردش می‌کردم. در بهار، با پای برهنه زودتر به راه

می‌افتادم و درخزان، با همان پاها دیرتر برمی‌گشتم.

بیشتر اسب سواری می‌کردم و داوودی‌های بیش‌تری می‌چیدم؛ زیرا، با فرارسیدن بهار، همه چیز ذوب و به نغمه تبدیل می‌شود. حتی ستارگان، دانه‌های برف نیز که به آرامی در دشت‌های وسیع نشسته‌اند آب می‌شوند و در رودخانه‌ها ترانه سر می‌دهند.

حاجه واژه‌نامه

بامداد: سپیده‌دم، اوّل صبح	مستمع: شنونده
لیل: شب	اسرار: رازها
نهار: روز	مرغان سحر: پرندگانی که سحرگاه آواز می‌خوانند
آفرینش: عالم هستی	غفلت: بی‌خبری
تنبيه: بیدار کردن، هوشیار کردن	الوان: رنگارنگ، جمع لون - در اصل رنگ‌ها
اقرار: اعتراف کردن	حیران: شگفت‌زده
خداوند دل: صاحب‌دل	عنب: انگور
نقش عجب: تصاویر شگفت‌انگیز	زَین: طلایی
فکرت: تفکر	حقّه: صندوقچه جواهر، قوطی و جعبه
تسبیح: خداوند را به پاکی یاد کردن	مسخر: رام شده، مطیع
انعام: بخشش، نعمت بخشیدن	سعادت: خوشبختی
راست روان: روندگان راه راست	

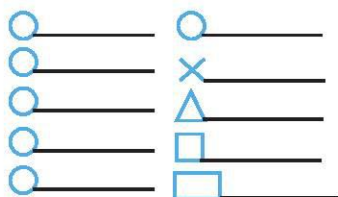
شرح بیت‌ها:

* شعر در قالب قصیده سروده شده است.

شعر زیبایی «آفرینش، همه تنبیه خداوند دل است» از بخش مواعظ سعدی انتخاب شده است و اصل شعر دارای چهل و سه بیت است که تلخیص شده در کتاب به‌چاپ رسیده است. مواعظ در لغت به‌معنی پندها و اندرزها و جمع موعظه است. به‌شعرهایی که شامل اندرز و پند و نصیحت باشد، شعرهای حکمی (مواعظ) می‌گویند.

* قصیده، قالب شعری است که مصراع اول بیت اول با مصراع‌های دوم همه بیت‌ها هم‌قافیه است. از نظر قرار گرفتن قافیه در بیت‌ها، کاملاً شبیه غزل است. موضوع قصیده مدح و وصف و پند و اندرز است. منوچهری، فرخی سیستانی، سعدی و ناصر خسرو از قصیده‌سرایان نامی ایران‌زمین هستند.

شکل گرافیکی قصیده به این صورت است:

قصیده از نظر موضوع، درون‌مایه مفاهیم و از لحاظ تعداد بیت‌ها با غزل متفاوت است.

قافیه‌های این قصیده: نهار، بهار، اقرار، دیوار، اسرار، بردار، خار، انار، نهار، هزار، شکرگزار و کج‌رفتار

بیت (۱) بامدادی که تفاوت نکند لیل و نهار خوش بود دامن صحرا و تماشای بهار

تضاد: لیل ≠ نهار

جناس: بهار - نهار

معنی بیت: سفرگاه، زمانی که شب و روز آن یکسان است [از نظر زمانی ساعت‌های شب و روز باهم برابرند، یعنی اول فروردین] رفتن به صفا و تماشای زیبایی‌های دشت و دمن بسیار فوش آیند و لذت بخش است.

بیت (۲) آفرینش، همه تنبیه خداوند دل است دل ندارد که ندارد به خداوند اقرار

آرایه تکرار دارد. که: به معنی «کسی که» است (ضمیر مبهم)

خداوند دل: انسان عاقل، صاحب عقل

نکته

خداوند در مصراع اول در معنای صاحب و دومی در معنای پروردگار است.

معنی بیت: همه پدیده‌های آفرینش، وسیله‌ای است برای پیدا کردن و آگاه کردن انسان‌های فرامند و صاحب دل. اگر کسی با این همه نشانه، خداوند را انکار کند، آدم نادانی است.

بیت (۳) این همه نقش عجب، بر در و دیوار وجود هر که فکر نکند، نقش بود بر دیوار

مراعات نظیر (تناسب): در و دیوار

دیوار وجود: اضافه تشبیهی

آرایه تکرار: دیوار و نقش دو بار در بیت تکرار شده است.

جناس: بر و در

عجب: عجب (در این جا اسم جانشین صفت شده است). در واقع در معنای صفت به کار رفته است.

فکرت: به معنی یک بار اندیشیدن

نکته

«ت» در واژه فکرت، ضمیر نیست بلکه جزء خود کلمه است.

معنی بیت: با این همه نقش و نگار عجیب که بر در و دیوار عالم هستی وجود دارد، اگر کسی به خالق آن‌ها فکر نکند، مانند نقاشی روی دیوار، بی‌جان و مرده است.

بیت (۴) کوه و دریا و درختان همه در تسبیح‌اند نه همه مستمعی فهم کند این اسرار

بیت تلمیح دارد به آیه ۴۴ سوره اسراء

«تُسَبِّحُ لَهُ السَّمَاوَاتُ السَّبْعُ وَ الْأَرْضُ وَمَنْ فِيهِنَّ وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ وَلَكِنْ لَا تَفْقَهُونَ تَسْبِيحَهُمْ إِنَّهُ كَانَ حَلِيمًا غَفُورًا»

«هفت آسمان و زمین و هرچه در آن‌هاست خدا را به پاکی یاد می‌کنند. هیچ چیز نیست که به حمد و تسبیح او نپردازد، اما شما این تسبیح را نمی‌فهمید (در نمی‌یابید) و خدا به درستی بردبار و بخشنده است.»

آرایهٔ تناسب (مراعات نظیر): بین کوه، دریا و درختان تناسب وجود دارد.

معنی بیت: همه موجودات و کائنات در حال نیایش و تسبیح گفتن خداوند هستند؛ اما هر شنونده‌ای این راز را درک نمی‌کند.

بیت (۵) خبرت هست که مرغان سحر می‌گویند آخر ای خفته، سر از خواب جهالت بردار؟

خبرت هست: آیا خبرداری؟

آرایهٔ تشخیص و جان‌بخشی دارد.

- خواب جهالت: اضافهٔ تشبیهی است. جهالت و نادانی به خواب تشبیه شده است.

- آرایهٔ تناسب (مراعات نظیر) دارد، بین خواب، سحر و خفته

- جناس: سر و سحر

- کنایه: سر از خواب برداشتن، کنایه از آگاه شدن و بیداری معنوی است.

معنی بیت: آیا خبرداری که مرغان سحری (مانند بلبل و فروس) با صدای بلند می‌گویند: «ای کسی که خوابیده‌ای، سر از خواب

نادانی بردار و آگاه باش.»

بیت (۶) تا کی آخر چو بنفشه، سر غفلت درپیش حیف باشد که تو در خوابی و نرگس، بیدار

- مراعات نظیر بین بنفشه و نرگس

- تشبیه: [تو] چو بنفشه، سر غفلت در پیش داشته باشی.

- تضاد: خواب ≠ بیدار

- جناس: سر و در

«بنفشه» نماد غفلت بی‌خبری است و «نرگس» نماد بینایی و آگاهی (دلیل نماد شدن بنفشه و نرگس، حالت ساقه‌های آن‌هاست).

سر غفلت: اضافهٔ اقترانی

تشخیص (جان‌بخشی): غفلت و بیداری برای بنفشه و نرگس آرایه تشخیص ایجاد کرده است.

چو: حرف اضافه است به معنی مثل و مانند

معنی بیت: تا به کی مانند بنفشه، عمر خود را در غفلت و ناآگاهی به سر می‌بری؟ حیف است که تو تمام عمر در خواب غفلت و

بی‌فبری باشی و گل نرگس بیدار و آگاه باشد.

بیت (۷) که تواند که دهد میوهٔ الوان از چوب یا که داند که برآرد گل صد برگ از خار

گل صد برگ: گل‌هایی که برگ‌ها و گلبرگ‌های زیادی دارند. مثل گل رز و کوب و

چوب: مجاز از درخت است.

تضاد: گل ≠ خار

گل از خار برآوردن: پارادوکس یا متناقض‌نما

تناسب: برگ، گل، میوه، خار

جناس تام: که (به ترتیب ضمیر پرسشی و حرف ربط است)

«که» اول در مصراع اول و در مصراع دوم به معنی «چه کسی» است و «که» دوم در مصراع اول و دوم حرف ربط است.

بیت، استفهام انکاری دارد.

«دانستن» در مصراع دوم به معنی توانایی انجام کاری را داشتن است.